

ZNIČENÍ CHEMICKÝCH ZBRANÍ DOKONČENO

Autor věnuje tento odborný článek in memoriam jako vzpomínku na našeho předního odborníka v oblasti zbraní hromadného ničení a ochrany před nimi panu profesorovi Ing. Jiřímu Matouškovi, DrSc.

OTAKAR JIŘÍ MIKA

*Policejní akademie České republiky v Praze, Fakulta bezpečnostního managementu, Lhotecká 559/7, Česká republika
otakar_mika@email.cz*

Došlo 12.9.24, přijato 18.12.24.

Odborný článek je věnován ničení chemických zbraní ve světě, které probíhalo jako náročný a složitý proces více než čtvrt století. Připomínají se moderní chemické zbraně za první světové války a následně přijetí tzv. Ženevského protokolu v roce 1925. Univerzální a důležitá Mezinárodní úmluva o zákazu chemických zbraní a o jejich zničení byla přijata v roce 1993 a vstoupila v mezinárodní platnost v dubnu 1997, čímž odstartovaly všechny závazně stanovené termíny. Jednalo se jednak o prohlášení o vlastnictví zásob chemických zbraní, ale hlavně šlo o lhůty pro ničení chemických zbraní. Dále je popsáno úplné ničení chemických zbraní ve světě se zaměřením na Ruskou federaci a USA, jako největší vlastníky chemických zbraní. Poslední část obsahuje oficiální oznámení o konci ničení chemických zbraní ve světě.

Klíčová slova: chemické zbraně, Úmluva o zákazu chemických zbraní a o jejich zničení, národní legislativa, zničení chemických zbraní, toxické chemické látky, prekurzory k výrobě chemických zbraní, Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW), Státní úřad pro jadernou bezpečnost (SUJB)

Obsah

1. Úvod k chemickým zbraním
2. Vznik chemických zbraní v období 1. světové války
3. Zákaz chemických zbraní Ženevským protokolem
4. Mezinárodní úmluva o zákazu chemických zbraní a o jejich zničení a její zavedení do národního právního systému České republiky
5. Úplné ničení chemických zbraní na světě
6. Oficiální vyhlášení o zničení chemických zbraní
7. Závěr

1. Úvod

Chemické zbraně patří do skupiny zbraní hromadného ničení. K této skupině patří také bakteriologické, biologické, toxinové, radiologické zbraně a nejničivější jaderné zbraně¹.

Definice chemických zbraní je uvedena v celé řadě odborné literatury jak domácí, tak i zahraniční. Podle mezinárodní Úmluvy o zákazu chemických zbraní a o jejich zničení² z roku 1993 (český překlad pak čítá 122 stran) jsou chemické zbraně definovány takto:

Chemickými zbraněmi se rozumějí tyto položky, dohromady nebo odděleně:

- a) toxické chemické látky a jejich prekurzory s výjimkou těch, které jsou určeny pro účely nezakázané

touto Úmluvou, pokud druhy a množství odpovídají těmto účelům;

- b) munice a prostředky zvláště navržené k usmrcení nebo způsobení jiné újmy na zdraví toxickým působením toxických chemických látek uvedených v písmenu a), které by se uvolnily v důsledku použití této munice a prostředků;
- c) libovolné vybavení zvláště navržené k použití v přímé souvislosti s použitím munice a prostředků uvedených v písmenu b).

A toxické chemické látky potom:

Toxickou chemickou látkou se rozumí jakákoli chemická látka, která může svým chemickým působením na životní procesy zapříčinit smrt, dočasné ochromení nebo trvalou újmu na zdraví lidem nebo zvířatům. Toto zahrnuje veškeré chemické látky nezávisle na jejich původu či metodě výroby a nezávisle na tom, zda vznikají v objektech, v municích či jinde.

(Pro účely provádění této Úmluvy jsou toxické chemické látky, které podléhají kontrolním opatřením, uvedeny v seznamech v Příloze o chemických látkách.)

Obě uvedené definice jsou poměrně rozsáhlé, ale jedná se o oficiální znění z mezinárodní Úmluvy.

Není bez zajímavosti, že Státní úřad pro jadernou bezpečnost³ má ve své kompetenci zákaz chemických zbraní, zákaz biologických zbraní, nešíření jaderných zbraní v podmínkách České republiky. Webové stránky pak obsahují k uvedeným bezpečnostním oblastem jak

mezinárodní, tak i národní legislativu, prováděcí vyhlášky a řadu odborných otázek k jednotlivým oblastem. Podrobněji to bude uvedeno v další části.

V tomto sdělení je stručně popsán vznik a začátek masivního používání chemických zbraní v bojích na válčičtích hlavně 1. světové války. Krátká zmínka je také o tzv. Ženevském protokolu z roku 1925, který vznikl jako odezva na masivní používání chemických zbraní v 1. světové válce. Podrobněji je uvedena mezinárodní právní úprava z roku 1993 (tedy skoro 70 let po Ženevském protokolu) a její následné zavedení do právního řádu České republiky. Hlavní zaměření této publikace je na složitý a náročný bezpečnostně-chemický proces zničení chemických zbraní podle mezinárodní Úmluvy o zákazu chemických zbraní, která byla otevřena k podpisu dne 13. ledna 1993 (cit.²) a vešla v mezinárodní platnost v dubnu 1997.

Úplné zničení chemických zbraní na světě je pak popsáno z hlediska bezpečnostně-politického, a to včetně vyhlášení amerického prezidenta o dokončení zničení chemických zbraní Spojených států amerických, vyhlášení a potvrzení této významné bezpečnostní skutečnosti mezinárodní Organizací pro zákaz chemických zbraní a konečně oznámení o ukončení zničení chemických zbraní národním Státním úřadem pro jadernou bezpečnost v Praze.

2. Vznik a počátek masivního nasazení chemických zbraní

Viktor Ettel uvádí v knize *Chemická válka* z roku 1932 (cit.⁴), že používání chemických zbraní bylo v jistém smyslu známo již velmi dávno. Uvádí z minulosti příklad, kdy při obléhání hradu Karlštejn byly do hradu stříleny soudky plné fekálií, což mělo na bránci se osádku hradu pochopitelně zhoubné dopady (nevolnost, průjmky, vypadávání vlasů a zubů). Použití fekálií uvolňujících toxické plyny (např. sirovodík) proti posádce hradu tak znamenalo využití toxických látek jako metody vedení boje.

Tomáš Dosoudil v knize *Smrt ve žluté mlze*⁵ uvádí výstižné zamyšlení, které ve zkratce objasňuje zrození novodobé chemické války takto: „*Už odedávna docházelo k pokusům o válečné využití chemických látek. Ale skutečná chemická válka se zrodila až při legendárním chlorovém útoku, který podnikli Němci za první světové války u belgické obce Yprés 22. dubna 1915. Od té doby je za otce moderního chemického válčení považován německý chemik světového významu, nositel Nobelovy ceny za chemii profesor Fritz Haber (1868–1934). Byl to univerzitní profesor demokratických zásad, vědec, technik i manažer, zároveň i patriot, neváhající pomoci své válčící vlasti kontroverzním bojovým prostředkem.*“

Jiří Matoušek⁶ také uvádí jako novodobý vznik chemických zbraní vlnový chlorový útok Německa proti Francouzům dne 22. dubna 1915. Tehdy vypustily německé vojenské jednotky asi 180 tun plynného chloru na vojenskou pozici Francouzů. Důsledky vlnového chlorového útoku byly devastující. Z 15 000 francouzských vojáků zemřelo na následky otravy chlorem asi 5 000 vojáků

během několika prvních dnů. Tyto údaje nalezneme v mnohých novějších domácích odborných monografiích a publikacích^{7–11}.

Bezesporu zajímavé statistické údaje přinesl v roce 1937 americký plukovník Augustyn M. Prentiss, když uvedl v knize *Chemicals in War*¹¹ celkový počet osob zasažených chemickými zbraněmi v období 1. světové války: 1 296 853 vojáků zasaženo, z toho 91 200 zemřelo. Zajímavá je také skutečnost, že asi 80–85 % smrtelných ztrát měl na svědomí jedovatý plyn fosgen, způsobující těžký edém (otok) plic s následným úmrtím⁶.

Za zmínku stojí i řada odborných příspěvků na národní vědecko-odborné konferenci *Historie a současnost chemických zbraní*, která proběhla v květnu 2015 jako důstojná připomínka vzniku chemických zbraní před 100 lety^{12–18}. Na tomto dvoudenním rokování se sešli odborníci na chemické zbraně, bojové chemické látky a s tím související oblasti – od rychlé a spolehlivé detekce bojových chemických látek až po jejich úplnou a bezpečnou likvidaci.

Z konference byl vydán sborník s 33 odbornými příspěvky. Jedná se o pohled, názory a úvahy o chemických zbraních a s tím spojená různá témata od detekce, identifikace a monitorování přítomnosti nebezpečných toxických chemických látek přes ochranu před nimi až po léčení otrav a odmořování chemického zamoření.

O vzniku chemických zbraní v novodobé historii pojednávají např. zdroje^{6,19–22}.

3. Zákaz chemických zbraní Ženevským protokolem

Na tvorbě tzv. Ženevského protokolu se začalo pracovat brzy po skončení 1. světové války, která může být směle označena jako „chemická“. Pokusů o formulaci dokumentu bylo sice více, ale pouze Ženevský protokol²³ dospěl až do závěrečného stadia. Tento významný mezinárodní protokol byl podepsán v roce 1925 a vstoupil v mezinárodní platnost v roce 1928. V podstatě zakazuje použití „chemických zbraní a bakteriologické metody vedení války“. Protokol však bohužel nezakazuje vývoj a výrobu chemických zbraní, takže celou oblast chemických zbraní řeší jen částečně. V podmínkách mezinárodního práva však již byl nahrazen, doplněn a je možno říci, že i překonán Úmluvou o zákazu chemických zbraní a o jejich zničení z roku 1993 (cit.²). Tato Úmluva byla připravována na poli OSN po dobu více jak 20 let pod vedením německého diplomata von Wagnera.

Ženevský protokol sehrál pozitivní roli na poli mezinárodního práva a bezpochyby omezil použití chemických zbraní. Bohužel byl v minulosti mnohokrát porušen (Itálie v roce 1932, Japonsko 1938, Irák 1980). Není bez zajímavosti, že bývalé Československo podepsalo uvedený mezinárodní dokument až v roce 1938, tedy v podstatě v předvečer vzniku 2. světové války. Přitom nejen Československo, ale i řada dalších zemí následně ratifikovalo Ženevský protokol s výhradou, že pokud bude země napadena chemickými zbraněmi, nebude se cítit Ženevským

protokolem vázána⁶. Uvedená výhrada byla dne 25. září 1990 odvolána prezidentem republiky Václavem Havlem.

Další nespornou skutečností je překvapivá ratifikace Ženevského protokolu Spojenými státy americkými až v roce 1975. Tedy v době po ukončení války ve Vietnamu (1961–1973), kde americké bojové jednotky používaly nebezpečné chemické látky k bojovým operacím. Tehdy použily americké vojenské jednotky tuny jedovatých látek za různým účelem, především se jednalo o defolianty (látky určené k odstranění listů stromů), ale i dráždivé bojové chemické látky (například CS). Negativní následky působení chemických zbraní jsou v dané oblasti patrné do současné doby.

Dalším příkladem nasazení chemických zbraní může být Irácko-Iránská válka (1980–1988), kde byly použity chemické zbraně jednostranně ze strany Iráku proti Íránu. V uvedené válce byly použity tabun, sarin, yperit, kyanovodík a další chemické zbraně. Toto bojové použití bylo mezinárodně potvrzeno několika experty OSN, kteří byli do oblasti konfliktu vysláni jako nezávislí pozorovatelé s cílem zjistit skutečnosti o používání chemických zbraní.

4. Mezinárodní úmluva o zákazu chemických zbraní z roku 1993

Podobně jako Mezinárodní úmluva o bakteriologických (biologických) a toxických zbraních z roku 1972 (cit.²⁴), i tato mezinárodní chemická úmluva komplexně zakazuje chemické zbraně a nařizuje i zničení zásob chemických zbraní, jakož i výrobních kapacit určených k jejich výrobě (nebo jejich nevratnou konverzi k jiným nezbraňovým účelům)². Úmluva byla slavnostně podepsána ve dnech 13. a 14. ledna v roce 1993 a vstoupila v platnost dne 29. dubna 1997. Obsahuje dostatečně silné verifikační mechanismy a bezpečnostní procedury. Na její plnění dohlížela od roku 1997 a stále dohlíží mezinárodní Organizace pro zákaz chemických zbraní se sídlem v Haagu. Úmluva ukládala členským státům zničit deklarované chemické zbraně do deseti let od data vstupu Úmluvy v platnost v jejich národní legislativě. Mezinárodní Úmluva o zákazu chemických zbraní a o jejich zničení je považována za dosud nejdokonalejší mezinárodní smlouvu v oblasti zákazu a zničení jednoho druhu zbraní hromadného ničení.

Úmluva z roku 1997 řeší komplexně celou složitou problematiku nakládání s chemickými zbraněmi, a to nejen z hlediska zákazu jejich použití, ale i z hlediska všeobecného a úplného odzbrojení pod přísnou mezinárodní kontrolou. Státům, které k Úmluvě přistoupily a zároveň na svém území deklarovaly zásoby chemických látek (popř. prekurzorů) zařazených do některé ze tří kategorií Přílohy o chemických látkách, byla vyměřena konečná lhůta ke zničení těchto zásob chemických zbraní a souvisejících výrobních kapacit. Smluvní státy úmluvy celkem deklarovaly 8 680 079 kusů munice a kontejnerů obsahujících 71 195 tun toxických chemických látek, které se ke dni ukončení ničení chemických zbraní zvýšilo na 72 304

tuny. K navýšení došlo díky dodatečným deklaracím nových členských států Úmluvy.

V této souvislosti je nutné připomenout i významnou rezoluci OSN č. 1540 z 28. dubna 2004 (cit.²⁶), která se především zabývá eliminací zneužití zbraní hromadného ničení teroristy. Vyzývá členské státy OSN, aby posílily stávající mechanismy platných mezinárodních smluv a dohod a aby přijaly účinné opatření pro omezení přístupu teroristických skupin ke zbraním hromadného ničení, případně jen jejich ničivých komponent. Hlavní důraz klade na vypracování a přijetí verifikačního protokolu Mezinárodní úmluvy o zákazu bakteriologických (biologických) a toxických zbraní, který citelně chybí jak v mezinárodním, tak mnohdy i v národním rámci.

Přijetí mezinárodních úmluv, konvencí a dohod je sice významný krok, ale nutně musí být následován tvorbou a zavedením stanovených a dohodnutých opatření do národní legislativy. Tato národní závazná legislativa (zákony a prováděcí vyhlášky) musí obsahovat jasnou konkretizaci přijatých mezinárodních závazků a ujednání. Pouze tímto způsobem je vytvořen předpoklad pro naplnění skutečného stavu v dané oblasti ve všech smluvních státech a následně pak na světové úrovni.

Stručně k národnímu zákonu a prováděcí vyhlášce. Národní zákon o zákazu chemických zbraní má celý název *Zákon o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní a o změně a doplnění zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.*

Nová prováděcí vyhláška k zákonu pak: *Vyhláška Státního úřadu pro jadernou bezpečnost ze dne 10. listopadu 2020 o provádění opatření souvisejících se zákazem chemických zbraní*²⁸.

Mezinárodní úmluva o zákazu chemických zbraní je velmi univerzální a vstoupila v platnost dnem 29. dubna 1997, kdy se začaly uplatňovat všechny úkoly a opatření z úmluvy plynoucí. Úmluvu podepsalo již 193 států, mezi něž patří i Česká republika. Izrael úmluvu podepsal, ale neratifikoval. Úmluvu dosud nepodepsaly státy Egypt, Severní Korea, Jižní Sudán.

5. Zničení chemických zbraní na světě

Zničení chemických zbraní byla velmi složitá operace, která zahrnovala řadu dílčích procedur.

Předně je nutno zdůraznit, že bojové chemické zbraně jsou velmi nebezpečné jedy, kterým se někdy říká superjedy, případně super toxické látky. Z toho zásadně plynou extrémně vysoké nároky na bezpečnost osob při vlastním zničení chemických zbraní.

Na stránkách OPCW je možné vyčíst počáteční stavy chemických zbraní²⁴ podle Úmluvy o zákazu chemických zbraní², kde podle očekávání měly největší zásoby chemických zbraní jak Spojené státy americké (cca 27 770

tun), tak také Ruská federace jako nástupnický stát po Svazu sovětských socialistických republik (cca 40 000 tun). Dalšími zeměmi, které také ohlásily vlastnictví chemických zbraní a kapacit na jejich výroby k datu vstupu mezinárodní úmluvy v platnost – 27. dubna 1997 – byly (v abecedním pořadí) Albánie, Indie, Lybie, Republika Korea (Jižní Korea). V pozdějším období to byla také Sýrie, která přiznala vlastnictví pod značným mezinárodním tlakem. V posledně jmenovaných zemích byly zásoby chemických zbraní podstatně nižší než v USA a Ruské federaci, viz dále.

Proces ničení chemických zbraní u vlastníků chemických zbraní

Spojené státy americké: Spojené státy zahájily stavbu svého prvního prototypu spalovny na atolu Johnston v 80. letech 20. století. V roce 1990 začaly ničit 1 842 tun chemických zbraní, které byly před mnoha lety tajně odeslány z předsunutého nasazení v Německu a na Okinawě. Když Úmluva o zákazu chemických zbraních v roce 1997 vstoupila v platnost, Spojené státy již provozovaly své první dvě spalovny na atolu Johnston a v Tooele v Utahu, což byla největší americká zásoba chemických zbraní s 12 353 tunami. Před vstupem v platnost v dubnu 1997 zničila americká armáda na těchto dvou místech 1 436 tun, asi 5 % celkových zásob chemických zbraní.

Americký Kongres zakázal přepravu chemické munice z bezpečnostních důvodů, což si vyžádalo plán k vybudování zařízení na ničení chemických zbraní v každém z devíti amerických míst, kde byly skladovány chemické zbraně.

Když americký Senát 25. dubna 1997 po dlouhé a sporné debatě Úmluvu o chemických zbraních konečně schválil, ratifikační články stanovily kromě mnoha dalších podmínek, že americký prezident klade nejvyšší prioritu na ochranu veřejného zdraví a životního prostředí a že armáda provádí vývoj nespalovacích technologií pro ničení chemických zbraní.

Spojené státy americké tak postupně postavily a provozovaly pět velkých spaloven: na atolu Johnston a v Tooele v Utahu, jak bylo uvedeno dříve; v Umatille, Oregon; v Anniston, Alabama; a v Pine Bluff, Arkansas. Spalovna Johnston Atoll ukončila provoz v roce 2000; další čtyři operace byly dokončeny v roce 2012. Kromě toho byla vybudována neutralizační zařízení v Newportu, Indiana, a Edgewood, Maryland. Zbývající dvě zásoby chemických zbraní v Pueblu v Coloradu a Blue Grass v Kentucky byly zničeny chemickou neutralizací, po níž následuje druhá fáze biodegradací a superkritickou vodní oxidací. Zařízení Pueblo zahájilo provoz v roce 2016 a Blue Grass začal krátce poté, v červnu 2019.

Ruská federace: Ruští představitelé v roce 1997, když ratifikovali Úmluvu o chemických zbraních, dali jasně najevo, že budou potřebovat technickou a finanční podporu od ostatních členů Úmluvy, aby splnili své smluvní termíny k úplné a ekologické likvidaci svých chemických zbraní. Během návštěvy USA v roce 1994 ruští vojenští představitelé a předseda obranného výboru Dumy odmítli

americkou nabídku asistenta ministra obrany pro programy jaderné, chemické a biologické obrany na výstavbu spalovny v Shchuchye. Ruští představitelé chtěli používat své vlastní technologie pro demilitarizaci.

První ruské zařízení na demilitarizaci chemických zbraní, postavené a financované jako prototyp zařízení Německem bylo určeno pro neutralizaci lewisitu (jediný sklad v Ruské federaci) v místě Kambarka, Udmurtská republika v Ruské federaci. Pro starší chemické látky na bázi arsenu bylo otevřeno zařízení pro ničení v roce 2002 v Gorném v Saratovské oblasti. Od té doby bylo Rusko schopno otevřít pět dalších zařízení, poslední v Kizneru v Udmurtské republice.

Většina těchto zařízení byla finančně podporována Globálním partnerstvím proti šíření zbraní a materiálů hromadného ničení, které založila Skupina osmi na svém summitu v Kananaskis v Kanadě v roce 2002. Od roku 2010 Spojené státy americké prostřednictvím *Programu kooperativního snižování hrozeb* vyčlenily od poloviny 90. let více než 1 miliardu dolarů na plánování a výstavbu neutralizačního zařízení v Shchuchye, zatímco Německo vyčlenilo 475 milionů dolarů (340 milionů eur) na výstavbu v Gorny, Kambarka a Pohep. Kanada a Spojené království přispěly částkou 82 milionů USD a 39 milionů USD, zatímco dalších nejméně 10 dalších zemí přispělo částkou 25 milionů USD.

Dne 27. září 2017 Organizace pro zákaz chemických zbraní oficiálně oznámila, že Ruská federace dokončila zničení svého arzenálu chemických zbraní.

Libye ohlásila své zásoby chemických zbraní a v lednu 2014 dokončila zničení svých chemických zbraní kategorie 1. S pomocí Organizace pro zákaz chemických zbraní a dalších členských států včetně Kanady a Dánska odstranila Libye ze svého území všechny zbývající chemické prekurzory, a následně je zničila v roce 2016.

Případ Sýrie, který vytvořil precedens pro zničení chemických zbraní mimo zemi původu, otevřel cestu pro přepravu zbývajících chemikálií z Libye ke zničení v Německu. Libye dokončila zničení všech svých chemických zbraní v lednu 2018.

Irák se připojil k Úmluvě o zákazu chemických zbraní na začátku roku 2009 a vyhlásil dva velké uzavřené bunkry „Al Muthana“ v oblasti Fallúdža s chemickými zbraněmi a souvisejícím vybavením a troskami z války v Perském zálivu v roce 1991. Protože alespoň jeden z těchto bunkrů byl ve válce zasažen leteckými bombami, neexistuje žádný konečný soupis zbraní, látek a materiálů, ani důkladné vyhodnocení možných rizik chemických zbraní nebo nevybuchlé munice v bunkrech. Bunkry obsahovaly toxické látky a prekurzory k výrobě chemických zbraní, stejně jako možnou poškozenou chemickou municí a zbytky po Programu OSN na ničení Iráckých chemických zbraní. Bunkry měly zabetonované vstupy a neexistovala evidence, co bylo uvnitř. Organizace pro zákaz chemických zbraní schválila zalití vnitřku bunkrů jako možnou metodu zničení chemických zbraní. Organizace pro zákaz chemických zbraní prohlásila zničení chemických zbraní v Iráku za dokončené v březnu 2018.

Albánie byla prvním vlastnickým státem, který zničil své zásoby. Do roku 2003 nepřiznala své vlastnictví 16 tun yperitu (stejně jako malá množství lewisitu a dalších chemikálií). Organizace pro zákaz chemických zbraní prohlásila zničení chemických zbraní Albánie za dokončené v červenci 2007.

Korejská republika odmítla uznat své zásoby při jakýchkoli veřejných prezentacích, včetně výročních projevů svého velvyslance v OPCW, a požádala o plnou důvěrnost (přísně důvěrné) podle přílohy Chemical Weapons Convention o důvěrnosti; Jižní Korea dokončila zničení svých chemických zbraní v roce 2008.

Indie deklarovala zásoby 1 044 tun sirného yperitu v roce 1997 po ratifikaci Úmluvy o zákazu chemických zbraní a o jejich zničení a v roce 2009 ohlásila zničení všech svých zásob chemických zbraní.

Dne 7. července 2023 byla v objektu na ničení chemických zbraní v Blue Grass Kentucky, USA zničena poslední deklarovaná chemická zbraň USA, která byla zároveň poslední chemickou zbraní deklarovanou smluvními státy Úmluvy. Tím bylo ukončeno ničení všech chemických zbraní deklarovaných smluvními státy Úmluvy.

Zničení posledních přiznaných chemických zbraní je považováno za významný krok na cestě k jejich úplné eliminaci. Bezpochyby to vytváří a podporuje mezinárodní důvěru mezi různými státy světa. Podařilo se tak dosáhnout jednoho z nejvýznamnějších cílů Úmluvy o zákazu chemických zbraní a o jejich zničení, a to po 26 letech její platnosti. Zůstává však nutnost zajistit, aby chemické zbraně nebyly znovu vyráběny a chemické látky byly používány výhradně pro účely, které Úmluva nezakazuje.

Úplné zničení chemických zbraní potvrdil inspekční tým Organizace pro zákaz chemických zbraní, která bude dále dohlížet na uzavření posledních zařízení určených k ničení chemických látek v USA. Díky Úmluvě bylo zničeno přes 72 000 tun chemických zbraní z muničních skladů nahlášených členskými státy.

Samostatnou kapitolou by mohlo být zničení chemických zbraní v Sýrii. Mezinárodní společenství vytvořilo značný tlak na tento stát, který nejprve přiznal vlastnictví chemických zbraní a následně souhlasil s jejich úplným zničením. Na zničení syrských chemických zbraní se podílela hlavně speciálně upravená americká loď Cape Ray. Na její palubě postupně úspěšně probíhalo ničení těchto zbraní.

6. Oficiální prohlášení, vyhlášení a oznámení

Na tomto místě jsou uvedena tři oficiální vyhlášení: amerického prezidenta, následuje prohlášení Organizace pro zákaz chemických zbraní a posledním třetím vyhlášením je oznámení Státního úřadu pro jadernou bezpečnost v Praze o zničení chemických zbraní na světě. Zde je uvedena neoficiální překlad celých prohlášení.

Prohlášení prezidenta J. R. Bidena o dokončení zničení zásob chemických zbraní Spojených států

Již více než 30 let Spojené státy neúnavně pracují na odstranění našich zásob chemických zbraní. Dnes s hrdostí oznamuji, že Spojené státy bezpečně zničily poslední munice z této zásoby – čímž jsme se o krok přiblížili světu bez hrůz chemických zbraní.

Následné vlády rozhodly, že tyto zbraně by již nikdy neměly být vyvíjeny nebo rozmístěny, a tento úspěch nejen že naplňuje náš dlouhodobý závazek v rámci Úmluvy o chemických zbraních, ale je to poprvé, kdy mezinárodní orgán ověřil zničení celé kategorie zbraní. Jsem vděčný tisícům Američanů, kteří věnovali svůj čas a talent této vznešené a náročné misi po více než tři desetiletí.

Dnes – když oznamujeme tento významný milník – musíme také obnovit náš závazek vytvořit budoucnost bez chemických zbraní. Nadále povzbuzuji zbývající státy, aby se připojily k Úmluvě o chemických zbraních, aby celosvětový zákaz chemických zbraní mohl dosáhnout svého plného potenciálu. Rusko a Sýrie by se měly vrátit k dodržování Úmluvy o chemických zbraních a přiznat své nedeklarované programy, které byly použity k páčání bezostyšných zvěrstev a útoků. Budeme i nadále stát při Organizaci pro zákaz chemických zbraní, abychom zabránili hromadění, výrobě a používání chemických zbraní po celém světě. A spolu s našimi partnery se nezastavíme, dokud nebudeme moci konečně a navždy zbavit svět této pohromy.

Organizace pro zákaz chemických zbraní

OPCW potvrzuje: Všechny deklarované zásoby chemických zbraní ověřené jako nevratně zničené²³

Nizozemsko – 7. července 2023 – Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW) potvrzuje, že poslední chemická zbraň ze zásob deklarovaných všemi smluvními státy Úmluvy o chemických zbraních (CWC) byla ověřena jako zničená. Poslední chemická munice z deklarovaných zásob chemických zbraní Spojenými státy americkými byla nevratně zničena v souladu s CWC v pátek 7. července 2023 v pilotním závodu Blue Grass Chemical Agent Destruction v Kentucky.

„Blahopřeji všem smluvním státům a v tomto případě Spojeným státům americkým k tomuto významnému úspěchu mezinárodního společenství. Konec ničení všech deklarovaných zásob chemických zbraní je pro Organizaci důležitým milníkem. Je to zásadní krok k dosažení jejího poslání trvale odstranit všechny chemické zbraně,“ řekl generální ředitel OPCW, velvyslanec Fernando Arias.

„To představuje historický úspěch multilateralismu v oblasti odzbrojení a práci celé generace diplomatů a odborníků za posledních 26 let. Před námi však leží další výzvy, které vyžadují neustálou pozornost mezinárodního společenství. K Úmluvě se ještě musí připojit čtyři země. Opuštěné a staré chemické zbraně je stále potřeba získat a zničit,“ zdůraznil generální ředitel. „Nedávné použití a hrozby použití toxických chemikálií jako zbraní ukazují, že prevence opětovného výskytu zůstane prioritou Organizace. Rychlý vývoj ve vědě a technologii, nové ne-

bezpečně toxické chemikálie, důmyslnější zařízení a výrobní metody, lepší způsoby doručení a interakce mezi chemií, biologií a umělou inteligencí představují další faktory, které zvýší význam Úmluvy o chemických zbraních. Ty poskytují Organizaci nové a náročné úkoly a agendu pro naši společnou práci, která zůstane otevřená.“

„Centrum OPCW pro chemii a technologii, které zahájilo provoz v květnu 2023, je základním nástrojem pro posílení schopností Organizace čelit těmto hrozbám. Mezinárodní společenství se může spolehnout na nezávislost, odbornost a připravenost sekretariátu sehrát svou roli,“ uzavřel generální ředitel.

Od vstupu CWC v platnost v roce 1997 OPCW ověřila zničení 72 304 tun skladovaných chemických zbraní, které oznámily země po celém světě. OPCW bude i nadále sledovat uzavření posledních dvou destruktivních zařízení v Pueblo a Blue Grass v USA, včetně likvidace odpadu vzniklého v procesu ničení.

Jako prováděcí orgán Úmluvy o chemických zbraních OPCW se svými 193 členskými státy dohlíží na celosvětové úsilí o trvalé odstranění chemických zbraní. Od vstupu úmluvy v platnost v roce 1997 jde o nejúspěšnější smlouvu o odzbrojení, která odstraňuje celou třídu zbraní hromadného ničení.

Za své rozsáhlé úsilí o zničení chemických zbraní získala OPCW v roce 2013 Nobelovu cenu míru.

Státní úřad pro jadernou bezpečnost

Poslední chemická zbraň byla zničena (18. července 2023)

Dne 7. července 2023 byla ve specializovaném zařízení pro ničení chemických látek v Blue Grass (Kentucky, USA) zničena poslední chemická zbraň nahlášená podle Úmluvy o zákazu chemických zbraní.

Zničení posledních chemických zbraní z muničních skladů je považováno za významný krok na cestě k jejich úplné eliminaci. Podařilo se tak dosáhnout jednoho z cílů Úmluvy o zákazu chemických zbraní, a to po 26 letech její platnosti. Zůstává však nutnost zajistit, aby chemické zbraně nebyly znovu vyráběny a chemické látky byly používány výhradně pro účely, které Úmluva nezakazuje.

Zničení potvrdil inspekční tým Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW), která bude dále dohlížet na uzavření posledních zařízení určených k ničení chemických látek v USA.

Úmluva o zákazu chemických zbraní vešla v platnost v roce 1997, podepsalo ji 193 států, mezi něž patří i Česká republika. Díky Úmluvě bylo zničeno přes 72 000 tun chemických zbraní z muničních skladů nahlášených členskými státy.

7. Závěr

Vyhlášením amerického prezidenta J. R. Bidena o ukončení ničení chemických zbraní ve Spojených státech a následným potvrzením ze strany OPCW v polovině roku 2023 byla završena etapa ničení celé jedné skupiny zbraní hromadného ničení. Jen příprava mezinárodní Úmluvy

o zákazu chemických zbraní a o jejich zničení z roku 1993 byla obtížná, náročná a zdoluhavá. Mezinárodní dohodu se podařilo připravit na půdě OSN po více jak 20 letech práce různých diplomatů a právních, bezpečnostních a chemických expertů.

Mezinárodní úmluva vstoupila v platnost po příslušném počtu ratifikací a to dne 29. dubna 1997. Od tohoto data pak běžely všechny lhůty od povinnosti oznámení zásob chemických zbraní a výrobních kapacit pro jejich výrobu až po skutečné zničení chemických zbraní. Termíny ničení chemických zbraní byly několikrát prodlouženy pro Ruskou federaci a Spojené státy americké, a tím ničení probíhalo více jak 26 let.

Problematika chemických zbraní však není bohužel zcela uzavřena. Je to dáno tím, že zneužití chemických zbraní k chemickému terorismu, k nepřátelskému použití je možné a reálné (podrobněji viz například^{1,6–10}).

Přesto je třeba považovat zničení chemických zbraní v celosvětovém měřítku za velký mírový úspěch a výhru zdravého rozumu. S trochou nadsázky můžeme říci, že lidstvo se zbavilo zákeřných chemických zbraní a jejich použití patří jen minulosti. Věříme, že jejich ohromnou ničivou silu už nikdy v reálném světě nepoznáme.

LITERATURA

1. Mika O. J., Polívka L., Říha M., Sabol J., Zeman M.: *Ochrana obyvatelstva před zbraněmi hromadného ničení v České republice*. Policejní akademie České republiky v Praze, Fakulta bezpečnostního managementu, Katedra krizového řízení, Praha 2021.
2. Mezinárodní úmluva o zákazu chemických zbraní 1993: *Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení*, Paříž 13. ledna 1993.
3. Státní úřad pro jadernou bezpečnost Praha: <https://sujb.gov.cz/zakaz-chemickych-zbrani>, staženo 10. 9. 2024.
4. Ettl V.: *Chemická válka*. Pražská akciová tiskárna, Praha 1932.
5. Dosoudil T.: *Smrt ve žluté mlze, Fritz Haber „otec“ novodobé chemické války*, Nakladatelství Epoque, Praha 2017.
6. Matoušek J., Linhart P.: *CBRN: Chemické zbraně*. Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství Ostrava, Ostrava 2005.
7. Mika O. J., Říha M.: *Ochrana obyvatelstva před následky použití zbraní hromadného ničení*. Námořní akademie České republiky, Praha 2011.
8. Mika O. J., Patočka J.: *Ochrana před chemickým terorismem*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2007.
9. Vičar D., Princ I., Mašek I., Mika O. J., v knize: *Jaderné, radiologické a chemické zbraně, radiční a chemické havárie*, 1. díl. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, Uherské Hradiště 2020.

10. Vičar D., Princ I., Mašek I., Mika O. J.: *Nuclear, radiological and chemical weapons, radiation and chemical accidents*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, Uherské Hradiště 2021.
11. Prentiss A. M.: *Chemicals in War. A Treatise on Chemical Warfare*. MacGraw-Hill, New York 1937.
12. Bajgar J., Fusek J.: *Vývoj zdravotnického výzkumu v oblasti účinků bojových otravných látek*, Sborník odborných příspěvků z vědecko-odborné konference „Historie a současnost chemických zbraní“, 27. – 28. května 2015, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, str. 39, Uherské Hradiště 2015.
13. Florus S.: *Vývoj ochranných prostředků dýchacích orgánů se zaměřením na období 1. světové války*, Sborník odborných příspěvků z vědecko-odborné konference „Historie a současnost chemických zbraní“, 27. – 28. května 2015, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, str. 84, Uherské Hradiště 2015.
14. Mareš M.: *Vývoj hrozby užití chemických zbraní proti území Českých zemí*, Sborník odborných příspěvků z vědecko-odborné konference „Historie a současnost chemických zbraní“, 27. – 28. května 2015, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, str. 136, Uherské Hradiště 2015.
15. Patočka J.: *Historie organofosforových inhibitorů acetylcholinesterázy*, Sborník odborných příspěvků z vědecko-odborné konference „Historie a současnost chemických zbraní“, 27. – 28. května 2015, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, str. 197, Uherské Hradiště 2015.
16. Pitschmann V.: *Proč před sto lety začala chemická válka*, Sborník odborných příspěvků z vědecko-odborné konference „Historie a současnost chemických zbraní“, 27. – 28. května 2015, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, str. 200, Uherské Hradiště 2015.
17. Princ I., Strohmandl J., Vičar D.: *Historické milníky použití zbraní hromadného ničení a terorismus*, Sborník odborných příspěvků z vědecko-odborné konference „Historie a současnost chemických zbraní“, 27. – 28. května 2015, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, str. 207, Uherské Hradiště 2015.
18. Zahradníček P.: *Kritická infrastruktura státu a její ochrana před vysoce toxickými látkami*, Sborník odborných příspěvků z vědecko-odborné konference „Historie a současnost chemických zbraní“, 27. – 28. května 2015, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, str. 262, Uherské Hradiště 2015.
19. Mika O.: *Historie a Vojenství* 42, 132 (1993).
20. Pitschmann V.: *Šamani, alchymisté, chemici a válečníci, období od prehistorie do roku 1914*. Naše vojsko, Praha 2010.
21. Pitschmann V.: *Chemici v laboratoři a na bitevním poli, období od roku 1914 do roku 1945*, Naše vojsko, Praha 2012.
22. Haber L. F.: *The Poisonous Cloud. Chemical Warfare in the First World War*. Clarendon Press, Oxford 1986.
23. Ženevský protokol 1925: *Mezinárodní úmluva o zákazu použití plynů a bakteriologických zbraní ve válce*, Ženeva 17. června 1925.
24. Mezinárodní úmluva o zákazu bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní 1972: *Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení*. Londýn, Moskva, Washington 10. dubna 1972.
25. *Organizace pro zákaz chemických zbraní v Haagu* (organizace OSN): <http://www.opcw.org/>, staženo 10. 9. 2024.
26. Rezoluce OSN č. 1540 z 28. dubna 2004 *o nešíření zbraní hromadného ničení*.
27. *Národní zákon č. 19/1997 Sb., o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní a o změně a doplnění zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů*.
28. *Prováděcí vyhláška č. 459/2020 Sb., Státního úřadu pro jadernou bezpečnost ze dne 10. listopadu 2020 o provádění opatření souvisejících se zákazem chemických zbraní*.

O. J. Mika (*Police Academy of the Czech Republic in Prague, Faculty of Security Management, Department of Crisis Management*): **Chemical Weapons Destruction Completed**

The expert article is devoted to the destruction of chemical weapons all over the world, which took place as a demanding and complex process for more than a quarter of a century. The modern chemical weapons used during the First World War and subsequently the adoption of the so-called Geneva Protocol in 1925 are reminded in the text. The universal and important International Convention on the Prohibition of Chemical Weapons was adopted in 1993 and entered into international force in April 1997, which started off the countdown of all the coming deadlines. The issue was, for one thing, the declaration of the ownership of chemical weapons stockpiles, for another (and mainly) the deadlines for the destruction of them. Furthermore, the complete destruction of chemical weapons in the world is described, being focused on the Russian Federation and the USA, as the largest owners of chemical weapons. The last part contains official announcements about the completion of destruction of chemical weapons in the world.

Keywords: chemical weapons, Convention on the Prohibition of Chemical Weapons and on their Destruction, national legislation, destruction of chemical weapons, toxic chemicals, precursors for the production of chemical weapons, Organization for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW), State Office for Nuclear Safety of the Czech Republic (SÚJB)

Užití tohoto díla se řídí mezinárodní licencí Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.cs>), která umožňuje neomezené využití, distribuci a kopírování díla pomocí jakéhokoliv média, za podmínky řádného uvedení názvu díla, autorů, zdroje a licence.